

УДК 373.3.016:81(438)

DOI: <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2024.29.306170>

Teresa Janicka-Panek, Skierniewice, Polska

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7526-9002>

Katarzyna Jadczak, Skierniewice, Polska

EDUKACJA JĘZYKOWA W KSZTAŁCENIU POCZĄTKOWYM UCZNIÓW W POLSCE – WYMIAR EUROPEJSKI I NARODOWY

Kształcenie literackie, kulturalne i językowe należy do kluczowych zagadnień edukacyjnych w polskim systemie oświaty, co ma niewątpliwie głębokie uwarunkowania historyczne i narodowościowe. Jednak kształcenie przede wszystkim techniki czytania i pisania nie wystarcza obecnie do rozwinięcia indywidualnej, bogatej pod względem słownictwa i kreatywnej mowy oraz twórczości pisarskiej. Rozwijanie języka to wyraz troski o rozwój osobowości jednostki, wywoływanie zmian we wszystkich sferach rozwoju dziecka czy młodszego ucznia. Żywy kontakt z literaturą i dziełami kultury ma wpływ na rozwój społeczny, obywatelski i patriotyczny. Współcześnie kontakt dzieci z kulturą; w tym z literaturą, został mocno zmodyfikowany, ponieważ treści dominujące dotąd w książkach i czasopiśmie, zostały zawłaszczone przez media. Wielokulturowa Europa inspirowa dzieci i ich rodziców oraz nauczycieli do nauki języków obcych. Edukacja językowa XXI w. zyskała nowe konteksty i odczytania.

Słowa kluczowe: język; tożsamość narodowa; kształcenie językowe; kompetencje komunikacyjne; kulturalne.

Wstęp. Współczesny polski system edukacji, oparty na wychowaniu przedszkolnym, obejmuje:

- roczne przygotowanie przedszkolne (dla dzieci w wieku 5 lub 6 lat),
- edukację szkolną, która rozpoczyna się z początkiem roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 7 lat oraz trwa do ukończenia szkoły podstawowej; podzielona jest ona na dwa zasadnicze etapy: wczesnoszkolny (klasy I-III) i naukę w klasach IV-VIII,
- naukę do 18. roku życia – konieczne jest spełnienie obowiązku szkolnego do chwili uzyskania pełnoletności, przy czym odbywa się to głównie poprzez uczęszczanie do ponadpodstawowej (liceum, technikum, szkoła branżowa I i II stopnia).
- Samokształcenie.

© Teresa Janicka-Panek, Katarzyna Jadczak, 2024

Wszystkie wyżej wymienione etapy opierają się między innymi na solidnych podstawach kształcenia językowego, zarówno na gruncie języka ojczystego, jak i języków obcych. Uprzywilejowane podejście do języka ojczystego w Polsce z pewnością wynika z tradycji historycznej, ponad stuletnich doświadczeń porozbiorowych: rusyfikacji i germanizacji, rozumienia, że język ojczysty jest nieodzownym elementem tożsamości narodowej.

Założenia edukacji polonistycznej w kształceniu początkowym uczniów-wymiar europejski i narodowy

Wiek XXI dodał kolejne konteksty, modelujące kształcenie lingwistyczne polskich uczniów a mianowicie należy do nich przynależność naszego kraju do Unii Europejskiej (od 2004r.), możliwość odbywania podróży międzynarodowych i brak ograniczeń w tym zakresie, wyjazdy „za chlebem” oraz inne uwarunkowania. Nasz udział w projektach międzynarodowych oraz wyjazdach studyjnych a także wyjazdy prywatne (Niemcy, Francja, Włochy, Norwegia, Finlandia, Luksemburg, Lichtenstein, Watykan, Wielka Brytania) uświadomiły nam i innym uczestniczącym w projektach nauczycielom, jak istotna jest umiejętność posługiwania się językami obcymi. Z radością przyjęto więc wprowadzenie w edukacji wczesnoszkolnej obowiązek uczenia się języka obcego (2010 r.), w wymiarze 2 godzin w tygodniu obok około 5 godzin języka polskiego (współcześnie - edukacji polonistycznej). Była to konsekwencja między innymi obowiązujących w krajach Unii Europejskiej ośmiu kompetencji kluczowych, a wśród nich: 1) porozumiewanie się w języku ojczystym, 2) porozumiewanie się w językach obcych, 3) kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne, 4) kompetencje informatyczne, 5) umiejętność uczenia się, 6) kompetencje społeczne i obywatelskie, 7) inicjatywność i przedsiębiorczość, 8) świadomość i ekspresja kulturalna (Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, 2006). Z kolej Zalecenie Rady z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie uwzględniają : kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, kompetencje w zakresie wielojęzyczności, kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii, kompetencje cyfrowe, kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się, kompetencje obywatelskie, kompetencje w zakresie przedsię-

biorczości, kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej (Zalecenie Rady z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, 2018). Dostrzegalna jest różnica w podejściu do kompetencji w 2006 i 2018 r.; zrezygnowano z podkreślenia znaczenia komunikowania się w języku ojczystym.

Kompetencje - te pojęcie opisujące efekty kształcenia, odnoszące się do zasobów człowieka takich, jak wiedza, umiejętności i postawy społeczne. Parlament Europejski w 2006 r. określił osiem kompetencji kluczowych, które są połączeniem wiedzy, umiejętności oraz postaw uważanych za niezbędne dla potrzeb samorealizacji i rozwoju osobistego, aktywnego obywatelstwa, integracji społecznej oraz zatrudnienia. W ramach tego strategicznego dokumentu wskazano na kompetencje, wśród których uwagę należy zwrócić na porozumiewanie się w języku ojczystym. Wskazany dokument określa „Wsparcie kadry jednostek samorządu terytorialnego w zarządzaniu oświatą ukierunkowanym na rozwój szkół i kompetencji kluczowych uczniów” i stanowi podstawę projektu współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach środków Europejskiego Funduszu Społecznego. Zgodnie z tym dokumentem porozumiewanie się w ojczystym języku oznacza zdolność wyrażania oraz interpretowania pojęć, jak też uczuć, myśli, faktów, opinii w mowie oraz piśmie (rozumienie ze słuchu, mówienie, czytanie i pisanie) oraz językowej interakcji w odpowiedniej i kreatywnej formie w pełnym zakresie kontekstów społecznych i kulturowych – w edukacji i szkoleniu, pracy, domu i czasie wolnym. Porozumiewanie się w języku ojczystym wymaga od osoby znajomości słownictwa, gramatyki funkcjonalnej i funkcji języka. Obejmuje ona świadomość głównych typów interakcji słownej, znajomość pewnego zakresu tekstów literackich i innych, głównych cech rozmaitych stylów i rejestrów języka oraz świadomość zmienności języka i sposobów porozumiewania się w różnych kontekstach. Kompetencja ta obejmuje również umiejętności rozróżniania i wykorzystywania różnych typów tekstów, poszukiwania, gromadzenia i przetwarzania informacji, wykorzystywania pomocy oraz formułowania i wyrażania własnych argumentów w mowie i w piśmie w przekonujący sposób, odpowiednio do kontekstu (Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady, 2006). Nawet zmieniane kilkakrotnie zestawy kompetencji kluczowych, zachowują prawo a tym samym poszanowanie dla języka ojczystego każdego z członków UE. Ta wykładnia stanowi wskazania dla twórców

podstaw programowych oraz dokumentów pochodnych czyli programów wychowania i nauczania na danym etapie edukacyjnym (Janicka-Panek, 2017).

Realizowany obecnie w Polsce system edukacji wczesnoszkolnej opiera się na połączeniu treści z konkretnych obszarów tematycznych, w tym polonistycznych – język ojczysty, w jeden blok, co określa się mianem edukacji zintegrowanej (Janicka-Panek, 2016).

Edukacja wczesnoszkolna obejmuje etap nauczania dzieci w klasach I – III i jest określana m.in. jako nauczanie zintegrowane. Zakłada się, że ten pierwszy etap kształcenia w szkole to okres, gdy konieczne jest łagodne przeprowadzenie dzieci od przedszkolnego wychowania do nauki szkolnej (Janicka-Panek, 2016). W przedszkolu ten rodzaj zajęć nazywany jest zajęciami z mowy ojczystej-nazwa ma znaczenie i odzwierciedla kierunek kształcenia i jego rangę.

Wielu badaczy i autorów opisywało oraz wskazywało na pewne, słuszne w ich ocenie, koncepcje oraz podejścia do nauczania i wychowania. Za jedną spójną oraz wszechstronną koncepcję integracji nauczania i wychowania w klasach I – III przyjąć należy koncepcję opracowaną przez Teresę Janicką-Panek. Koncepcje nauczania zintegrowanego kierują uwagę nauczyciela na zadania z zakresu wychowania, a nie tylko nauczania i uczenia się dzieci. Praca musi odbywać się w różnych formach; w tym grupowo. Podczas realizacji projektów cało- i kilkudniowych konieczne staje się współdziałanie z otoczeniem społeczno-gospodarczym.

Ze względu na obserwowane w ostatnich latach przyspieszenie rozwoju psychofizycznego dzieci, narodziła się konieczność wprowadzania zmian, zgodnych z założeniami psychologicznego rozwoju dziecka oraz potrzebami. To doprowadziło do rezygnacji z przedmiotowego nauczania, a zastąpienie tego systemu kształceniem zintegrowanym. Przez wielu praktyków i teoretyków pedagogiki nauka integralna została uznana za właściwy, optymalny model kształcenia a w grupie zalet można dostrzec, że takie kształcenie:

- daje możliwość oddziaływania na wszystkie sfery osobowości, co oznacza integrację psychiczną;
- opiera edukację na zróżnicowanych formach aktywności uczniów - czyli jest to tzw. czynnościowa integracja;
- zastępuje zdobywanie izolowanych fragmentów wiedzy – to zadanie realizowane w ramach tzw. integracji treściowej;

- zakłada połączenie różnych strategii nauczania-uczenia się, a zatem ma postać integracji metodycznej (Jabłoński, 2006, s. 77).

Współczesna szkoła poprzez swoich nauczycieli realizuje zadania dydaktyczno-wychowawcze, profilaktyczne, jak też opiekuńcze, przy czym należy je dostosować odpowiednio do zdiagnozowanych potrzeb.

Główne cele realizowania edukacji, w tym polonistycznej, na danym etapie kształcenia wskazuje podstawa programowa, dopuszczona do użytku szkolnego przez Ministra Edukacji Narodowej w formie rozporządzenia (po raz pierwszy w 1999 r.). Podstawa programowa wychowania przedszkolnego, jak też I etapu edukacyjnego (edukacji wczesnoszkolnej, w tym w obszarze polonistycznym) zawiera:

- obowiązkowe cele kształcenia i treści nauczania w tym umiejętności opisane w formie ogólnych i szczegółowych wymagań dotyczących wiedzy i umiejętności, które powinien opanować uczeń po zakończeniu danego etapu edukacyjnego;

- zadania wychowawczo-profilaktyczne szkoły: uwzględniane w programach wychowania przedszkolnego, programach nauczania i podczas zajęć z wychowawcą;

- kryteria ocen szkolnych;

- wymagania egzaminacyjne;

- warunki i zalecane sposoby realizacji podstaw programowych (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017).

W rozporządzeniu, określającym podstawę programową dla szkoły podstawowej, wskazano, że kształcenie na tym etapie należy traktować jako fundamentalne. Za główne zadanie szkoły uznano, obok łagodnego wprowadzenia dziecka w świat wiedzy, jak też przygotowania do wykonywania obowiązków ucznia, również wdrażanie ucznia do samorozwoju, a zatem przygotowanie młodego człowieka do samodzielnego kierowania swoim kształceniem i doskonaleniem w kolejnych etapach edukacji oraz życia.

Edukacja wczesnoszkolna, w tym odnosząca się do realizacji treści polonistycznych, zgodnie z obowiązującą podstawą programową – powinna charakteryzować się pewnymi następującymi cechami, takimi jak:

- spokój oraz systematyczność procesu nauki - co należy odczytywać jako nieprzerwany ciąg działań oraz zadań nabywania wiedzy i umiejętności w możliwie najdogodniejszych dla ucznia warunkach;

- wielokierunkowość – wspomaganie rozwoju dziecka w wielu kierunkach oraz obszarach (poznawczy, emocjonalny, fizyczny, a zatem kształcenie w wielu obszarach: polonistycznym, matematycznym, przyrodniczym, kulturowym, itp.);
- dostosowanie tempa pracy do możliwości psychoruchowych każdego ucznia – uwzględnienie potencjału, możliwości i umiejętności każdego ucznia, realizowanie celów kształcenia na tym etapie w sposób zindywidualizowany;
- dostosowanie poznawanych zagadnień do możliwości percepcyjnych ucznia – nauczanie i kształcenie, które jest możliwe na danym etapie rozwoju dziecka, jego umiejętności (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017, 2017).

Uwzględniając, że edukacja wczesnoszkolna jest realizowana w myśl zasady integracji całego procesu dydaktycznego i wychowawczego, należy podkreślić za D. Klus-Stańską, że „...edukacja polonistyczna zdaje się być obszarem szczególnie podatnym na zabiegi integracyjne ze względu chociażby na związek zachodzący między używaniem języka, a kształceniem w każdej dziedzinie” (Klus-Stańska, 1999). Czynny i bierny słownik dziecka stawia granice bądź poszerza możliwości odniesienia sukcesu we wszystkich innych obszarach edukacyjnych (Jędrychowska, 2010, s. 812). Uznaje się w kierunkach kształcenia w Polsce języki regionalne - język kaszubski; trwają prace nad wpisaniem do podstaw kształcenia języka śląskiego.

Język ojczysty jako kategoria analityczna i cel edukacji. Uznać należy, że istota, treści, zakres, edukacji polonistycznej w pierwszym okresie nauki szkolnej, a zatem podczas edukacji wczesnoszkolnej, zalicza się do kategorii ogólnej, tzw. wiedzy podstawowej, realizowanej łącznie z innymi treściami oraz obszarami kształcenia. W początkowym okresie nauczania edukacja polonistyczna sprowadza się do poznawania znaków języka pisanego oraz mówionego poprzez kontakt ze światem zewnętrznym, jak również z otoczeniem społeczno-przyrodniczym. Zatem zachowana jest integracja różnych treści, obszarów wiedzy, funkcjonowania dziecka oraz poznawania świata zewnętrznego (Czelakowska, 2016, s. 10).

Zadanie polegające na zapoznaniu dziecka językiem – znakami pisanymi i mówionymi pozwala mu funkcjonować w świecie znaków językowych, na początku poprzez czytanie oraz pisanie, a następnie daje możliwość na osiągnięcie coraz wyższej sprawności mówienia w języku ojczystym oraz redagowanie wypowiedzi pisemnych.

Podkreśla się jednocześnie duże znaczenie w realizacji tego procesu kontaktu z tekstami literackimi: czytankami, lekturami, poezją, jak też z czasopismami dedykowanymi dzieciom. (Czelakowska, 2016, s. 10).

W kategorii najważniejszych kwestii edukacji wczesnoszkolnej w kontekście edukacji polonistycznej, należy wskazać konieczność poznawania, nauki, doskonalenia mowy (wypowiedzi werbalnych), pisania i czytania. Warto podkreślić funkcje mowy w rozwoju osobowości dziecka. Są to:

- komunikacyjna,
- kulturowa,
- poznawcza,
- wychowawcza,
- patriotyczna (Czelakowska, 2016, s. 10).

Ogólnie ujmując edukacja, która jest prowadzona jako wczesnoszkolna, wymaga szczegółowej uwagi oraz wyjątkowej staranności w takich kwestiach, jak: dobór treści, literatury, zadań i ćwiczeń oraz środków dydaktycznych, strategii i metod kształcenia; w tym metody projektów. Ma to na celu ukazanie uczniom scalonego obrazu świata oraz ułatwienie jego rozumienie przez dziecko. Podkreślić trzeba, że kształcenie na pierwszym etapie edukacyjnym kontynuuje rozpoczęty już w przedszkolu proces rozwoju językowego, zainteresowań czytelniczych oraz adaptacji do współpracy w grupie. Ma być swoistym procesem indywidualnej oraz grupowej aktywności poznawczej młodszego ucznia. Ma ponadto umożliwiać dzieciom stopniowe rozpoznawanie różnych stylów uczenia się, umożliwiać pełne oraz coraz bardziej świadome uczestnictwo w edukacyjnym procesie, dobór tekstów edukacyjnych oraz literatury dla dzieci.

Cele edukacji w obszarze języka ojczystego. Jak zauważa Danuta Dobrowolska, nowe podejście do zagadnień poznawania i wychowania nawiązuje do konstruktywizmu jako nurtu socjologicznego, propagującego teorię poznawania, uczenia się, która kładzie nacisk na dyskursywność (...) a nie na pojęcia (Dobrowolska, 2015, s. 19).

Z punktu widzenia naukowego oraz tożsamościowego celem kształcenia w ramach edukacji w szkole podstawowej jest dbałość o integralny rozwój biologiczny, emocjonalny, poznawczy, społeczny oraz moralny ucznia; w tym rozwój języka ojczystego. Jeśli chodzi o pierwszy etap edukacji w szkole podstawowej, to za główne zadanie przyjęto całościowe wspieranie rozwoju uczniów klas I – III. Cele kształcenia w przedszkolu a następnie w edukacji wczesnoszkolnej,

obejmują obszar fizyczny, emocjonalny, społeczny oraz poznawczy (tab. 1). Zadania związane z edukacją polonistyczną dotyczą między innymi:

- komunikowania (we wszystkich obszarach, w tym fizycznym, społecznym),
- wyrażania uczuć i emocji,
- budowania więzi z rodziną, rówieśnikami, nauczycielami, społeczeństwem,
- nazywania różnych wartości,
- tworzenia relacji, współpracy, czy współdziałania,
- ukazywania szacunku innym.

Wiodącym celem kształcenia jest nauka właściwego posługiwania się językiem polskim (w mowie i piśmie), czytania, komunikowania się, w tym rozumienia (odbierania) komunikatów, stawiania pytań, zbierania informacji, rozwiązywania problemów, rozumienia legend, faktów historycznych i narodowej tradycji, a ponadto uczestnictwo w kulturze, wyrażanie własnych spostrzeżeń i przeżyć za pomocą różnych (w tym twórczych) środków wyrazu: werbalnych lub/i niewerbalnych.

Podczas edukacji wczesnoszkolnej kontynuowane są zadania wychowania przedszkolnego (zajęcia z mowy ojczystej) i realizowane takie funkcje języka, jak:

- semantyczna (reprezentowanie rzeczywistości, komunikowanie tego, co reprezentuje),
- niesemantyczna (ekspresywna - wyrażanie uczuć, impresywna - wywoływanie uczuć) (Czelakowska, 2016, s. 12).

Tabela 1.

Cele kształcenia językowego a obowiązująca podstawa programowa

Obszary	W wyniku udziału w zajęciach dziecko opanuje następujące umiejętności:
Fizyczny	<ul style="list-style-type: none"> • skutecznego działania i komunikacji (motoryczne i sensoryczne) • w sferze świadomości zdrowia (higiena, pielęgnacja, tryb życia, odżywianie) • wykorzystania własnej aktywności ruchowej w różnych sferach (zdrowotnej, obronnej, sportowej, rekreacyjnej, artystycznej) • respektowania przepisów gier, zabaw zespołowych i przepisów poruszania się w miejscach publicznych; rozumienie instrukcji i komunikatów • bezpiecznej organizacji zabaw i gier ruchowych

Emocjonalny	<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznawania, rozumienia emocji i uczuć swoich i innych osób • przedstawiania swych emocji i uczuć w prostej wypowiedzi ustnej, czy pisemnej, formach artystycznego wyrazu • umiejętność panowania nad emocjami i wyrażania ich w sposób umożliwiający współdziałanie w grupie • odczuwania więzi uczuciowej, budowania m.in. więzi z rodziną, społecznością szkoły i wspólnotą narodową • uświadamiania uczuć innych osób • rozumienia odczuć zwierząt i ich wyrażania
Społeczny	<ul style="list-style-type: none"> • odczuwania i nazywania różnych wartości, w tym uznanych przez środowisko domowe, szkolne, lokalne i narodowe • identyfikowania się z właściwymi sobie grupami społecznymi • przyjmowania konsekwencji swojego postępowania • tworzenia relacji, współdziałania, współpracy oraz samodzielnej organizacji pracy w małych grupach • samodzielnego wyrażania oczekiwań i potrzeb społecznych • obdarzania szacunkiem innych (koleżanek, kolegów, osoby dorosłe) • samodzielnej organizacji czasu wolnego • dbania o bezpieczeństwo własne i innych
Poznawczy	<ul style="list-style-type: none"> • samodzielnego, refleksyjnego, logicznego, krytycznego i twórczego myślenia • właściwego posługiwania się językiem polskim (mowa i pisanie) • czytania (na poziomie wystarczającym do dalszej edukacji) • rozumienia, używania prostych komunikatów w obcym języku • rozumienia podstawowych pojęć i działań matematycznych (korzystanie z tej wiedzy w życiu codziennym) • stawiania pytań, dostrzegania problemów, zbierania informacji potrzebnych do ich rozwiązania, planowania i organizacji działania i rozwiązywania problemów • czytania prostych tekstów matematycznych • obserwacji faktów, zjawisk przyrodniczych, społecznych i gospodarczych, itp. • rozumienia relacji między składnikami środowiska przyrodniczego • rozumienia legend, faktów historycznych, tradycji, itp. • uczestnictwa w kulturze oraz wyrażania swych spostrzeżeń i przeżyć za pomocą plastycznych, muzycznych i technicznych środków wyrazu, a także przy użyciu nowoczesnych technologii • samodzielnego eksplorowania świata.

Źródło: rozporządzenie MEN z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, Dz. U. z 2017 r., poz. 356.

Za główny cel nauczania języka polskiego uznać trzeba wdrażanie dzieci do posługiwania się językiem ogólnopolskim oraz kształtowanie sprawności w obszarze słuchania, mówienia, wypowiedzania się, czytania, pisania, korzystania z tekstu, a ponadto budzenie miłości do języka ojczystego, uwrażliwianie uczniów na jego piękno oraz kształtowanie tożsamości narodowej, jednocześnie wychowując do wielokulturowości, poszanowania uczniów posługujących się innymi językami, na przykład językiem ukraińskim (Janicka-Panek, 2022, s. 94-102).

Wskazane cele mogą być skutecznie realizowane, jeśli zaistnieją następujące czynniki: zainteresowanie dzieci oraz ich rodziców poezją i literaturą, aktywna postawa uczniów w projektach badawczych nad językiem, rzetelna praca nauczyciela, różnorodne formy na przykład spotkanie z ekspertem – twórcą, metody i środki kształcenia wykorzystywane podczas projektowania poszczególnych kręgów lub bloków tematycznych.

Stwierdzam, że podstawa programowa edukacji wczesnoszkolnej zawiera treści dotyczące kształcenia językowego, co z kolei staje się ważne dla twórców programów nauczania i uczenia się a następnie pozwala nauczycielom edukacji początkowej na interesujące projekty: Jakie emocje wywołuje u czytelnika poezja Juliana Tuwima/Jana Brzechwy? Jak poezja pomaga nam uczyć się geometrii? (Wawiłow, 2024). Utwór Marii Konopnickiej – Stefek Burczymucha-drogą do poznania języka staropolskiego, Dawne i współczesne znaczenie wyrazów i związków frazeologicznych, Język ojczysty a języki obce-doświadczenia i poszukiwania, Jak pomóc rówieśnikom z innych krajów uczyć się nowego języka? Czytamy w języku ojczystym i języku obcym. Istotne jest przygotowanie kandydatów do zawodu

nauczyciela klas początkowych, czemu w uczelniach poświęcamy znaczącą liczbę godzin.

Sylwetka absolwenta edukacji wczesnoszkolnej - młodszego ucznia. Na etapie edukacji wczesnoszkolnej wprowadza się elementy wiedzy o języku. Ważnym zadaniem dydaktyczno-wychowawczym staje się „uświadomienie uczniom roli języka, jako narzędzia przekazywania myśli” (Mnich, 2002, s. 38).

W kategorii kompetencji językowych ucznia na etapie nauczania początkowego uznać należy między innymi umiejętność czytania i pisania (odtwórczego i twórczego).

Kompetencje, charakteryzujące absolwenta klas I-III, wskazane zostały jako efekty/zachowania dzieci, które powinny być osiągnięte na zakończenie wczesnoszkolnej. Podkreślono przy tym, że proces kształcenia na tym etapie ma charakter zintegrowany, a nie przedmiotowy, co oznacza, że nie realizuje się, jako odrębnego przedmiotu języka polskiego, ale integruje się ćwiczenia językowe z pozostałymi edukacjami: społeczną, zdrowotną, matematyczną, przyrodniczą, techniczną, plastyczną, muzyczną, informatyczną, etyczną oraz aktywnością ruchową. Zakres edukacji polonistycznej na tym etapie kształcenia opisują efekty zestawione w tabeli 2.

Tabela 2.

**System kompetencji językowych w edukacji wczesnoszkolnej –
ponadprzedmiotowy (zintegrowany)**

Umiejętność	Kompetencje młodszego ucznia
Słuchanie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ słuchanie z uwagą wypowiedzi innych osób z otoczenia, w różnych sytuacjach życiowych, wymagających komunikacji i wzajemnego zrozumienia; ▪ okazywanie szacunku wypowiadającej się osobie; ▪ wykonanie zadania zgodnie z usłyszaną instrukcją; ▪ zadawanie pytań w sytuacji braku rozumienia lub braku pewności zrozumienia słuchanej wypowiedzi; ▪ słuchanie z uwagą lektur i innych tekstów czytanych przez inne osoby; ▪ uważne słuchanie wypowiedzi osób podczas uroczystości, koncertów, przedstawień, itp.; ▪ słuchanie tekstów interpretowanych artystycznie; ▪ słuchanie i czekanie na swoją kolej, panowanie nad chęcią nagłego wypowiedziania się

Mówienie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wypowiedzanie się płynnie, wyraziście, stosując adekwatne do sytuacji techniki języka mówionego; ▪ formułowanie pytania dotyczącego sytuacji zadaniowych; ▪ wypowiedzanie się w formie uporządkowanej i rozwiniętej; ▪ porządkowanie swojej wypowiedzi; ▪ układanie w formie ustnej opowiadania, sprawozdania; ▪ recytacja wierszy, wygłaszanie z pamięci krótkich tekstów; ▪ dobieranie stosownej formy komunikacji werbalnej i własnego zachowania, wyrażającą empatię i szacunek do rozmówcy; • wykonywanie eksperymentów językowych
Czytanie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ płynne czytanie na głos; ▪ czytanie w skupieniu po cichu; ▪ wyodrębnianie postaci i zdarzeń w utworach literackich, ustalanie kolejności zdarzeń, ich wzajemnej zależności; ▪ wskazywanie cech i ocenianie bohaterów; ▪ odróżnianie elementów świata fikcji od realnej rzeczywistości; ▪ wyszukiwanie w tekstach danych fragmentów; ▪ eksperymentowanie, przekształcanie tekstu, układanie opowiadania twórczego; ▪ identyfikacja utworów literackich z dialogiem, opowiadań, opisów
Pisanie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ pisanie odręczne, czytelne, płynne; ▪ rozmieszczanie właściwie tekstu na stronie zeszytu; ▪ układanie i zapisywanie opowiadania złożonego z 6–10 poprawnych wypowiedzi na dany temat; ▪ pisanie notatki, życzeń, ogłoszeń, zaproszenia, podziękowania, listu; ▪ pisanie krótkich tekstów, wykorzystując aplikacje komputerowe; ▪ pisanie z pamięci i ze słuchu; ▪ przestrzeganie poprawności ortograficznej; ▪ poprawne stosowanie znaków interpunkcyjnych; ▪ porządkowanie wyrazów w kolejności alfabetycznej; ▪ poprawne zapisywanie liczebników; ▪ stosowanie poprawnej wielkości liter; ▪ układanie i zapisywanie zdarzeń we właściwej kolejności, układanie i zapisywanie planu wypowiedzi
Kształcenie językowe	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wyróżnianie w wypowiedziach zdania, w zdaniach wyrazów, w wyrazach samogłosek i spółgłosek; ▪ rozpoznawanie zdań oznajmujących, pytających, rozkazujących;

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ przekształcanie zdań: oznajmujące – pytające, pojedyncze – złożone; ▪ rozróżnianie rzeczowników, czasowników, przymiotników i stosowanie w poprawnej formie; ▪ rozpoznawanie wyrazów o znaczeniu przeciwnym, wyrazów pokrewnych, bliskoznacznych; ▪ łączenie wyrazów w wypowiedzenia i poprawne formułowanie zdań pojedynczych i złożonych; ▪ odróżnianie i nazywanie utworów wierszowanych od pisanych prozą; ▪ rozpoznawanie notatki, zagadki, listu, życzeń, podziękowań, ogłoszeń, opowiadań, opisów
Samokształcenie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ podejmowanie prób zapisu nowych, samodzielnie poznanych wyrazów i sprawdzanie poprawności ich zapisu, korzystając ze słownika ortograficznego; ▪ korzystanie z różnych źródeł informacji, np. atlasów, czasopism dla dzieci, słowników i encyklopedii czy zasobów Internetu i rozwijanie swoich zainteresowań; ▪ wykorzystywanie nabytych umiejętności do rozwiązywania problemów i eksploracji świata, dbanie o własny rozwój i tworzenie indywidualnej strategii uczenia się.

Źródło: rozporządzenia MEN z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej (...), op. cit.

Kompetencje językowe składają się na kompetencje komunikacyjne, takie jak: umiejętność językowa, kulturowa, społeczna, ogólna wiedza o świecie? (Jurek, 2012, s. 465).

Nauka ojczystego języka jest zadaniem narodowym i przejawem patriotyzmu, co wypada podkreślić na tle wielokulturowej Europy, dążenia ludzi do migracji i przekraczania granic. Warto wychowywać dzieci do posługiwania się mową ojczystą oraz do wielojęzyczności, wykorzystując naturalne predyspozycje dzieci i młodszych uczniów. Dostęp do informacji, do nowoczesnych technologii przeciwdziała marginalizacji i wykluczeniu społecznemu. Obserwuje się niknące zainteresowanie uczniów czytaniem jako takim, na co mają wpływ media cyfrowe. Na podstawie części znaczącej literatury są przygotowywane interesujące adaptacje filmowe, aby w ten sposób przybliżyć treści dzieciom i młodszym uczniom. Nadal pozostaje atrakcyjna forma czytania dzieciom przez dorosłych; żywe słowo rodziców lub nauczycieli.

Literatura

- Czelakowska, D. (2016). *Metodyka edukacji polonistycznej dzieci w wieku wczesnoszkolnym*, Impuls. Kraków.
- Dobrowolska, D. (2015). *Metodyka edukacji polonistycznej w okresie wczesnoszkolnym. Podręcznik dla studentów i początkujących nauczycieli*, Impuls. Kraków.
- Jabłoński, M. (2006). *Edukacja wczesnoszkolna (klasy I-III)*. In T. Szlendak (Ed.), *Małe dziecko w Polsce: raport o sytuacji edukacji elementarnej*. Fundacja Rozwoju Dzieci im. J. A. Komeńskiego. Warszawa.
- Janicka-Panek, T. (2022). *Ukraińska rodzina rozłączona – panorama sytuacji spowodowanej wojną*, Instytut Pedagogicznej Oświaty i Oświaty Dorosłych NAPN Ukrainy, UNESCO Chair Journal «Lifelong Professional Education in the XXI Century» (2022), Issue 5 (special issue): Scientific Journal [Chief ed. H.Sotska]. Kyiv: TALCOM [in Ukrainian].
- Janicka-Panek, T. (2017). *Program nauczania dla klas I-III << Elementarz Odkrywców >>*, Wydawnictwo Nowa Era. Warszawa.
- Janicka-Panek, T. (2016). *Teoria i praktyka przygotowania nauczycieli do kształcenia zintegrowanego w klasach I-III edukacji początkowej w Polsce*. Narodowo Pedagogiczny Uniwersytet im. M. P. Dragomanowa. Kyiw [in Ukrainian].
- Jurek, A. (2012). *Rozwój dziecka a metody nauczania czytania i pisanie*. Wydawnictwo Harmonia. Gdańsk.
- Jędrychowska, M. (2010). *Jak ratować słowo, czyli o możliwościach budowania dziecięcej wrażliwości semantyczno-aksjologicznej*. In B. Niesporek-Szamburska, M. Wójcik-Dudek (Eds.), *Dziecko-język-tekst*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. Katowice.
- Klus-Stańska, D. (1999). *Powtórka z oczywistości, czyli integracja to nie wszystko*. In D. Klus-Stańska, M. Dągiel (Eds.), *Edukacja polonistyczna na rozdrożach. Spotkania z językiem polskim w klasach I - III*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego. Olsztyn.
- Mnich, M. (2002). *Sprawność językowa dzieci w wieku wczesnoszkolnym*. Oficyna Wydawnicza Impuls. Kraków.
- Rozporządzenie MEN z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, Dz. U. z 2017 r., poz. 356, (2017).
- Wawilow, D. *Trójkątna bajka*. Retrieved from <https://www.anikino.pl/czytanki/277-danuta-wawilow-trojkatna-bajka>
- Więckowski, R. (1995). *Kontrowersje wokół integracji edukacji wczesnoszkolnej*. „ŻYCIE SZKOŁY”, 4.
- Więckowski, R. (1993). *Pedagogika wczesnoszkolna*, WSiP. Warszawa.
- Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej (2006/962/WE), (2006).
- Zalecenie Rady z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej (2018/C 189/01), (2018).

Tereza Yanytska-Panek, Katarzyna Jadczyk

LANGUAGE EDUCATION IN PRIMARY EDUCATION OF PUPILS IN POLAND – THE EUROPEAN AND NATIONAL DIMENSION

Literary, cultural, and linguistic education is one of the key educational issues in the Polish education system, which undoubtedly has deep historical and national determinants. However, education in literacy techniques is not currently sufficient to develop individual, vocabulary-rich, and creative speech and writing. Language development is an expression of concern for an individual's personality development, causing changes in all spheres of development of a child or a younger student. Live contact with literature and works of culture has an impact on social, civic, and patriotic development. Nowadays, children contact with culture, including literature. It has been heavily modified. The content that used to dominate books and magazines has been appropriated by the media. A multicultural Europe inspires children, their parents, and teachers to learn foreign languages. Language education in the 21st century has gained new contexts and interpretations. Language competencies include communicative competencies: linguistic, cultural, and social skills and general knowledge about the world. Learning one's native language is a nationwide task and a manifestation of patriotism, which should be developed in multicultural Europe. It is necessary to form children's motivation to communicate in their native language and to be multilingual, accordingly to use the natural inclinations of children and younger schoolchildren. Access to information and modern technologies prevents marginalization and social isolation. It has been found that the interest in reading among students is decreasing, which is influenced by digital media. To make the content more accessible to children and younger schoolchildren, interesting screen adaptations based on examples of well-known literature have been prepared. The forms of reading to children by adults are interesting.

Keywords: *language, national identity, language education, communicative and cultural competences.*

Тереза Яницка-Панек, Катажина Ядчак

МОВНА ПІДГОТОВКА У ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ УЧНІВ У ПОЛЬЩІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ І НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ

Літературна, культурна та мовна освіта є важливою складовою системи польської освіти, що має історичні традиції та характеризується національними особливостями. Констатовано, що мовна освіта не повинна обмежуватися навчанням техніки читання та письма, наразі є необхідність розвитку індивідуального, багатого словникового запасу та творчого мовлення і письма. Збагачення мовлення має відбуватися суголосно розвитку особистості, впливати на інтелектуальний, емоційний розвиток молодшого школяра. Безпосередній діалог з літературою, мистецькими творами є вагомим чинником впливу на формування соціальних, громадянсько-патріотичних цінностей особистості. Нині діалог дітей з культурою, зокрема з літературою, відбувається насамперед через засоби масової інформації, а також меншою мірою – через книги, періодичні видання. Важливо зазначити, що тенденція мультикультурності у європейських країнах загалом і в Польщі зокрема, визначає вмотивованість учнів, їхніх батьків вивчати іноземні мови, цікавитися культурою інших держав. Відповідно мовна освіта в XXI ст. набула нового полікультурного контексту.

Ключові слова: *мова, національна ідентичність, мовна освіта, комунікативна компетентність, культурна компетентність.*

Одержано 16.03.2024 р.